

ДІЇ АУДИТОРА ПІД ЧАС ВІЯВЛЕННЯ ШАХРАЙСТВА НА ПІДПРИЄМСТВІ

ACTIVITIES OF THE AUDITOR AT THE TIME OF THE DETECTION OF THE SHAPE ON ENTERPRISES

УДК 657.1

Шевчук С.В.

к. е. н., доцент кафедри
«Облік і економічний аналіз»
Національний університет
кораблебудування

імені адмірала Макарова

Сеньковець А.О.

студентка
Національний університет
кораблебудування
імені адмірала Макарова

У статті розглянуто причини здійснення шахрайських дій з фінансовими ресурсами підприємства та їх наслідки. Особливу увагу приділено діям аудитора під час проведення незалежного аудиту на підприємстві з метою виявлення та попередження навмисних викривлень в обліку підприємства з боку працівників, а в деяких випадках і навіть самих власників.

Ключові слова: шахрайство, помилка, аудитор, бухгалтерський облік, фінансові ресурси.

В статье рассмотрены причины совершения мошеннических действий с финансовыми ресурсами предприятия и их последствия. Особое внимание уделено действиям аудитора при проведении независимого аудита на предприятии с целью выявления

и предупреждения умышленных искажений в учете предприятия со стороны работников, а в некоторых случаях и даже самих владельцев.

Ключевые слова: мошенничество, ошибка, аудитор, бухгалтерский учет, финансовые ресурсы.

The article discusses the reasons for the implementation of fraudulent actions with the financial resources of the enterprise and their consequences. Particular attention is paid to the actions of the auditor during an independent audit at the enterprise in order to detect and prevent deliberate distortions in the enterprise account by employees, and in some cases, and even the owners themselves.

Key words: fraud, error, auditor, accounting, financial resources.

Постановка проблеми. Поширеною проблемою в обліку на підприємствах України є шахрайські дії з фінансовими ресурсами підприємства. Керівництво не завжди самостійно може виявити факти шахрайства своїх підлеглих, або ж воно саме бере участь у їх здійсненні, тому для виявлення та попередження фактів фінансового шахрайства необхідно провести аудиторську перевірку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організація і методика внутрішнього аудиту досліджувалася М.Т. Білухою, Г.М. Давидовим, Н.І. Дорош, Л.С. Шахтовською та іншими економістами.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення сутності шахрайства та помилки в бухгалтерському обліку, а також розгляд послідовності дій аудитора під час перевірки звітності суб'єктів господарювання та виявлення шахрайських дій під час ведення бухгалтерського обліку на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині спостерігається тенденція до збільшення порушень у фінансово-господарській діяльності підприємств, фактів шахрайства, навмисних і ненавмисних помилок, які пов'язані з використанням системи облікової політики, викривленням і фальсифікацією даних фінансової звітності.

Визначення понять та значення для аудитора помилок та шахрайства визначено МСА № 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності» [10, с. 175].

Помилка – це ненавмисне перекручення фінансової інформації в результаті арифметичних чи логічних помилок в облікових записах і розрахунках, недогляду в дотриманні повноти обліку, неправильного представлення в обліку фактів господарської діяльності, вимог і зобов'язань, а також невідповідне відображення записів в обліку [10, с. 179].

Шахрайство – це навмисно неправильне відображення і представлення даних обліку і звітності службовими особами та керівництвом підприємства. Воно полягає в маніпуляціях обліковими записами і фальсифікації первинних документів, регістрів обліку і звітності, навмисно неправильній оцінці активів та методів їх списання, навмисному пропущенні або приховуванні результатних записів чи документів, незаконному отриманні в особисту власність грошово-матеріальних цінностей, невідповідному відображенні записів в облікових регістрах [10, с. 179].

Зрозумілим і точним є визначення поняття шахрайства, надане Дж. Робертсоном, який під ним розуміє навмисне внесення фіктивної інформації у фінансові звіти з метою введення будь-кого в оману, яке спричиняє збиток для інвесторів та кредиторів [8, с. 85].

Особливий інтерес представляє думка Н.І. Дорош, яка вважає, що визначення термінів «шахрайство» і «помилка» навіть у ракурсі аудиторської перевірки не є прерогативою Аудиторської палати, оскільки, згідно з Цивільним кодексом України, шахрайство є одним із видів цивільних злочинів, у зв'язку з чим класифікувати дії як шахрайство можуть тільки судові органи [6, с. 35].

Останні дослідження щодо боротьби з відмиванням грошей, отриманих злочинним шляхом, вітчизняних науковців присвячені переважно організаційно-правовому забезпеченню цих питань [7, с. 253]. Водночас проблематика фінансового шахрайства у сфері фінансів та аудиту залишається майже недослідженою, хоча за останнє десятиліття світова практика та методи виявлення аудитором й аудиторськими фірмами фінансових шахрайств і зловживань у сфері відмивання коштів набули значного розвитку.

Згідно з нормативним документом шахрайство може вчинятися як управлінським персоналом, так і працівниками підприємства клієнта-замовника. Такий поділ шахрайства визначається, як впливає з його трактування, як навмисні дії однієї або кількох осіб з управлінського та найвищого управлінського персоналу, працівників підприємства клієнта-замовника або третіх осіб, які використовують обман з метою отримання нечесних або незаконних переваг.

Слід зазначити, що різноманітність стандартів бухгалтерського та інших видів обліку, які використовуються різними підприємствами, установами та організаціями, ускладнює ідентифікацію потенційних шахрайських дій та операцій.

Певними проявами шахрайства можуть бути модифікований бухгалтерський облік та маніпулювання підходами й способами складання фінансової звітності. Як справедливо зазначає С.Ф. Голов, це явище, що дістало назву «креативний облік», приводить виключно до того, що фінансова звітність не відображає реального стану речей та вводить користувачів в оману [3, с. 33]. При цьому саме навмисність дій відрізняє шахрайство від помилки, котра також може призвести до перекирчування показників фінансової звітності. Отже, як зазначає дослідник, креативний облік є своєрідним буфером між зоною помилок і відвертим шахрайством.

У процесі виробництва на всіх стадіях і циклах ділової активності працівники підприємства можуть вдаватися до перекирчувань і фальсифікації. В результаті таких дій підприємства можуть зазнати великих матеріальних і моральних утрат, а одним з основних завдань аудиту є виявлення помилок і фактів шахрайства, а також вжиття необхідних заходів щодо попередження можливих утрат підприємства.

Причиною шахрайського спотворення фінансової звітності може бути певний тиск на відповідальних осіб як ззовні, так і зсередини підприємства (установи, організації) для отримання додаткових доходів чи вигід.

Під час аналізування й вивчення системи внутрішнього контролю підконтрольної організації аудитор варто пам'ятати про те, що основну відповідальність за попередження та виявлення шахрайства несуть його керівництво та менеджери. Їхнім обов'язком є вжиття запобіжних заходів із метою переконання працівників утриматися від нечесних дій через ймовірність викриття й покарання.

Факти шахрайства як навмисних дій із викривлення фінансової звітності, що приводять до володіння господарськими засобами підприємства, можливі під час здійснення розрахунків за податками, маніпуляцій з основними засобами, виробничими запасами підприємства, розрахунків з постачальниками, покупцями, іншими контрагент-

тами, спотворення даних первинного і зведеного бухгалтерського обліку, форм фінансової звітності з метою створення інвестиційної привабливості для можливих інвесторів, кредиторів, акціонерів. Причиною шахрайства є викривлення одних даних в первинних документах, які породжують ланцюгову реакцію їх викривлення у зведених бухгалтерських документах, облікових регістрах і, зрештою, формах фінансової звітності.

Кожен випадок зловмисних помилок або шахрайства аудитор повинен розглядати під кутом виявлення їх причин та недоліків, юридичного та економічного розуміння. Юридичне розуміння передбачає кримінальну відповідальність, а економічне відображає розмір спотворення дійсного стану фінансово-господарської діяльності підприємств як результатів господарського порушення.

У разі виявлення помилок та шахрайства аудитор має відобразити зміст помилки, посилання на норму закону або іншого нормативного документа, навести перелік і додати необхідні документи, які підтверджують наявність перекирчувань, пояснення посадових осіб, котрі припустилися цих помилок та шахрайства, назви підрозділів та розмір заподіяної шкоди.

Відповідальність за виявлення та обґрунтування шахрайства або помилки несе аудитор. Відповідальність за фактом шахрайства або помилки покладається на винних і на керівництво підприємства [10, с. 177].

Під час здійснення перевірки аудитор орієнтується на можливі відхилення в облікових даних, які можуть вплинути на достовірність звітних показників. До таких відхилень належать:

- неадекватні записи в обліку (відображення фінансової інформації в системі рахунків в неповному обсязі, тобто відображення в обліку не всіх фактично здійснених господарських операцій);
- нереальність облікової інформації;
- відсутність дозволу на проведення господарської операції;
- неправильне внесення інформації до певного звітного періоду, несвоєчасне здійснення операцій;
- арифметична неточність [9, с. 192].

Аудитор повинен переконатися, що підготовлена підконтрольною організацією фінансова звітність не містить значних викривлень унаслідок як помилок, так і шахрайства.

Шахрайство частіше спрямоване на об'єкти, які є потенційними об'єктами крадіжки, тому аудитор необхідно звернути особливу увагу на можливість крадіжки грошових коштів із використанням комп'ютера, засобів із високою вартістю, які легко переміщуються, а також засобів, які можуть бути легко перетворені на гроші [10, с. 177].

Однією з основних причин не виявлення істотних викривлень, які пов'язані з шахрайством, є те, що аудитори розглядають поточну діяльність, не

беручи до уваги минуле або іншу відповідну інформацію. Для того щоб цього уникнути, аудитор має застосовувати певні процедури для виявлення факторів ризику шахрайства, тобто певних подій або станів.

Для отримання інформації щодо можливих ризиків значних викривлень унаслідок шахрайства аудитор необхідно опитати менеджмент стосовно деяких відокремлених або допоміжних підрозділів, адміністративних сегментів, типів трансакцій, сальдо рахунків або певних категорій фінансової звітності, а також з'ясувати, як менеджмент реагує на ці ризики. Така інформація допоможе аудиторі виявити відповідні сфери ризику шахрайства.

Судження щодо ризиків значних викривлень унаслідок шахрайства впливає на спосіб проведення аудиту. Чим вище ризик, тим досвідченіше мають бути працівники та сильніше нагляд. Під час здійснення перевірки фінансової звітності аудитор повинен звертати особливу увагу на можливі несанкціоновані чи неналежні записи в журналі обліку або інші коригування після формування підсумкових оборотів. У такому разі необхідно дослідити належність проведених у головній книзі операцій.

Для виявлення шахрайства в ході проведення аудиту доцільно використовувати так звані золоті правила аудитора, які вимагають від нього:

- намагатись з'ясувати причину відхилень;
- не розглядати питання довіри до людей тільки залежно від їхнього становища в суспільстві;
- не припускати думки, що шахрайство неможливе на цьому підприємстві;
- відчувати особисту відповідальність за виявлення шахрайства;
- за виявлення потенційних проблем посилити контроль із метою зниження ризику;
- знати ситуації, що супроводжуються значним ризиком шахрайства, а також їх ознаки [4, с. 73].

Формуючи свою думку, аудитор враховує лише суттєві перекирування фінансової звітності. Під час проведення аудиту він повинен зафіксувати всі виявлені ним помилки та факти шахрайства і довести їх до відома замовників аудиту, після чого він оцінює участь посадових осіб підприємства в здійсненні цих перекирувань. Після перевірки аудитор вибирає вид аудиторського висновку, який залежить від конкретних обставин та одержаної ним інформації щодо помилок та шахрайства, що суттєво впливає на його думку стосовно перевіреної фінансової звітності.

Якщо аудитор дійшов висновку, що помилки та шахрайство є істотними на рівні фінансової звітності, котрі не повинні бути в ній відображенні або щодо яких не можуть бути внесені коригування, то він дає аудиторський висновок негативного характеру чи відмовляється від його надання взагалі.

Якщо аудитор не може визначити характер помилки чи шахрайства, йому слід розкрити це у своєму аудиторському звіті. В його обов'язки не входить повідомляти про порушення ще комусь, крім керівництва підприємства. Також він може відмовитися від подальшого обслуговування клієнта, якщо той не враховує його зауваження стосовно існування помилок і шахрайства [1, с. 245].

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи вищезазначене, можемо дійти висновку, що для запобігання правопорушень в економічній діяльності необхідно вести постійний контроль за здійсненням господарських операцій, за веденням бухгалтерського обліку відповідно до вимог законодавства. На сучасному етапі господарювання від аудитора вимагається бути незалежним контролером діяльності підприємства, а також аналітиком, який може здійснювати аналітичні процедури, діагностику фінансово-господарської діяльності підприємств.

Незалежні аудиторі також повинні добре розбиратися у виявленні і запобіганні випадків шахрайства в галузі бухгалтерського обліку та аудиту.

На жаль, повністю позбутися шахрайства на підприємстві неможливо, оскільки це є частиною господарського життя, але мінімізувати ризики шахрайства, скоротити втрати до несуттєвих для підприємства цілком реально.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аудит : [навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.] / [В.Я. Савченко, В.О. Зотов, С.А. Кириленко та ін.]. – К. : КНЕУ, 2003. – 268 с.
2. Білуха М.Т. Курс аудиту / М.Т. Білуха. – К. : Вища школа ; Знання, 1998.
3. Голов С.Ф. Креативний облік – загроза професії та суспільству / С.Ф. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2011. – № 1. – С. 33.
4. Гутцайт Е.М. Аудит: концепція, проблеми, ефективність, стандарти / Е.М. Гутцайт. – М. : ЭЛИТ 2000 ; ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – С. 73–77.
5. Давидов Г.М. Аудит / Г.М. Давидов. – К. : Знання, 2001.
6. Дорош Н.І. Аудит: методологія і організація / Н.І. Дорош. – К. : Знання ; КОО, 2011. – 402 с.
7. Качка Т.В. Боротьба з відмиванням грошей: комплексно-порівняльний аналіз відповідності законодавства України Європейському Союзу в сфері боротьби та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом / Т.В. Качка. – К. : Реферат, 2004. – 288 с.
8. Робертсон Дж. Аудит / Дж. Робертсон ; пер. с англ. – М. : Контакт, 2003. – 496 с.
9. Рудницький В.С. Методологія і організація аудиту / В.С. Рудницький. – Тернопіль : Економічна думка, 2013. – 192 с.
10. Міжнародні стандарти аудиту № 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності».
11. Шахтовська Л.С. Аудит / Л.С. Шахтовська. – К., 1996.

REFERENCES:

1. Savchenko V.Ya., Zotov V.O., Kyrilenko S.A. ta in. (2003) Audyt: Navch.-metod. posibnyk dlia samost. vyvch. dysts. / [Audit: Teaching method. manual for self. learn dists]. – K. : KNEU (in Ukrainian).
2. Bilukha M.T. (1998) Kurs audytu [Audit course]. – K. : Vyscha shkola ; Znannia (in Ukrainian).
3. Holov S.F. (2011) Kreatyvnyi oblik – zahroza profesii ta suspilstvu Bukhhalterskyi oblik i audyt. [Creative accounting - a threat to the profession and society]. Accounting and auditing, no 1, pp. 33.
4. Guttsayt E.M. (2002) Audit: kontsepsiya, problemy, effektivnost', standarty [Audit: concept, problems, efficiency, standards]. – M. : ELIT YuNITI-DANA.
5. Davydov H.M. (2001) Audyт [Audit]. K. : Znannia (in Ukrainian).
6. Dorosh N.I. (2011) Audyт: metodolohiia i orhanizatsiia [Audit: methodology and organization]. K. : Znannia (in Ukrainian).
7. Kachka T.V. (2004) Borotba z vidmyvanniam hroshei: kompleksno-porivnialnyi analiz vidpovidnosti zakonodavstva Ukrainy acquis Yevropeiskoho Soiuzu v sferi borotby ta zapobihannia lehalizatsii dokhodiv, otrymanykh zlochynnym shliakhom [Fighting money laundering: a comprehensive comparative analysis of the compliance of Ukrainian legislation with the acquis of the European Union in the field of combating and preventing the legalization of proceeds from crime]. K. : Znannia (in Ukrainian).
8. Robertson Dzh. (2003) Audyт [Audit]. – M. : Kontakt.
9. Rudnytskyi V.S. (2013) Metodolohiia i orhanizatsiia audytu [Methodology and organization of audit]. – Ternopil : Ekonomichna dumka (in Ukrainian).
10. Mizhnarodni standarty audytu № 240 "Vidpovidalnist audytora, shcho stosuietsia shakhraistva, pry audyti finansovoi zvitnosti".
11. Shakhtovska L.S. (1996) Audyт [Audit]. K. (in Ukrainian).

Shevchuk S.V.

Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department
"Accounting and Economic Analysis"
National University of Shipbuilding
the name of Admiral Makarov

Sen'kovets A.O.

Student
National University of Shipbuilding
the name of Admiral Makarov

ACTIVITIES OF THE AUDITOR AT THE TIME OF THE DETECTION OF THE SHAPE ON ENTERPRISES

The article deals with the problems of detecting and preventing fraudulent actions with economic operations at the enterprise, which causes significant distortions in the financial statements of the enterprise. The relevance of the chosen topic is based on the fact that fraudulent actions with financial resources have become a common problem in accounting at enterprises in Ukraine. This is confirmed by a large number of court investigations involving robbery and appropriation of employees, or by the management of the company's cash and assets. That is, the main problem of such illegal operations with finances is weak control by the management of the company and the controlling bodies of the state. To date, owners make every effort to control their resources with the help of independent auditors. In turn, they conduct an independent assessment of all acts of financial resources at the customer's enterprise. Therefore, the correctness of the auditor's actions in checking all business operations is important at the present stage in order to minimize the risks of committing fraudulent actions by the employees and owners of the enterprise in the future. To this end, the authors review the main causes of fraud in the enterprise and the actions of the auditor in identifying and preventing these causes and their consequences.